

УДК 372.461

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/26.195857>**Марина КОНЄВА,**

orcid.org /0000-0003-1395-9838

викладач кафедри методики та практики викладання іноземної мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(Харків, Україна) marinaholbert91@gmail.com

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ГОВОРІННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Стаття присвячена актуальній проблемі удосконалення навичок говоріння у майбутніх філологів іноземної мови. Як зазначено у Стандарті вищої освіти України, важливість підготовки до спілкування майбутнього вчителя ставить перед вищим навчальним закладом першорядну задачу. Вирішення цієї задачі можливе, якщо орієнтувати освітній процес на досягнення комунікативної мети навчання, яка передбачає навчання спілкування на іноземній мові в єдності всіх його функцій: пізнавальної, регулятивної, ціннісно-зорієнтованої та етичної. Результатом навчання майбутнього вчителя іноземної мови має стати набуття професійних навичок і умінь, а саме: лексико-дидактичних, граматико-дидактичних навичок, дидактико-комунікативних, монологічних і діалогічних умінь тощо. У такому разі іноземну мову слід використовувати як новий засіб спілкування на комунікативно-мовленнєвій основі, а саме як дидактичну мову. Своєрідні ознаки дидактичної мови вчителя іноземної мови характеризуються зверненістю, експресивністю, емоційністю, результативністю, свідомістю, інформаційністю, змістовністю, автентичністю, адаптивністю.

Зверненість мовлення як лінгводидактичний аспект удосконалення говоріння передбачає вміння вести урок іноземної мови і встановлювати контакти серед учасників освітнього процесу. Експресивний аспект окреслює наявність особливостей іноземної мови, що має відповідати вимогам до здійснення міжкультурної комунікації сучасною людиною. Результативний аспект проявляється в умінні майбутнього вчителя словесно спонукати учнів до активної мовленнєвої діяльності у процесі аудіювання, говоріння, читання, письма. Свідомість мовлення пов'язана з реалізацією вміння формувати в учнів потребу використовувати іноземну мову для спілкування, вміння чути і виправляти учнівські помилки в мові. Автентичний аспект мовлення майбутнього вчителя характеризується різноманіттям лексичних і граматичних структур, виразів. Адаптивність мовлення майбутнього вчителя характеризується як цілісна полікультурна толерантність особистості, що оволоділа не лише іноземною мовою та методикою викладання, а також іншомовною культурою.

Удосконалення студентами навичок говоріння передбачає набуття мовних і соціокультурних знань та мовленнєвих навичок говоріння в діалогічній формі, знань про принципи, за якими організовується та структурується висловлення, цілий діалог, а також з функціональним уживанням мовних засобів.

Ключові слова: лінгводидактика, лінгводидактичний аспект, майбутній учитель, навички, говоріння.

Marina KONEVA,

orcid.org /0000-0003-1395-9838

Lecturer at the Department of Foreign Language Teaching Methods and Practices
of V. N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine) marinaholbert91@gmail.com

LINGUODIDACTIC ASPECT OF IMPROVING SPEAKING SKILLS OF FUTURE PHILOLOGICAL TEACHERS

The article is devoted to the urgent problem of improving speaking skills among future philologists of a foreign language. As indicated in the Higher Education Standard of Ukraine, the importance of preparing a future teacher for communication poses a priority for a higher educational institution. The solution to these problems is possible if the educational process is oriented toward the achievement of the communicative goal of teaching, which provides for teaching communication in a foreign language in the unity of all its functions: cognitive, regulatory, value-oriented and ethical.

The result of teaching a future teacher of a foreign language should be the acquisition of professional skills and abilities, namely: lexico-didactic and grammar-didactic skills, didactic-communicative, monological and dialogical skills. In this case, a foreign language used as a new means of communication on a communicative-speech basis, namely, didactic speech. The peculiar features of the didactic speech of a foreign language teacher are characterized by conversion, expressiveness, emotionality, effectiveness, awareness, information, content, authenticity, adaptability. The appeal of speech as a linguodidactic aspect of improving speaking requires the ability to conduct a lesson in a foreign language and establish contacts among participants in the educational process.

The expressive aspect of speech determines the presence of foreign language features that must meet the requirements for the implementation of intercultural communication by a modern person. The effective aspect is manifested in the ability of the future teacher to verbally encourage students to actively engage in speech activity in the process of listening, speaking, reading, writing. Speech awareness is associated with the realization of the ability to form the need for students to use a foreign language for communication, the ability to hear and correct student errors in speech. The authentic aspect of the speech of the future teacher is characterized by a variety of lexical and grammatical structures, expressions. The adaptability of the speech of the future teacher is characterized as an integral multicultural tolerance of the personality, mastered not only a foreign language, teaching methods, but also a foreign language culture.

Key words: *linguodidactics, linguodidactic aspect, future teacher, skills, speaking.*

Постановка проблеми. В умовах активізації світових глобалізаційних процесів, становлення освітньої парадигми окреслюються сучасні вимоги загальнокультурного, у тому числі філологічного рівня професійної підготовки майбутнього вчителя до спілкування іноземною мовою. Педагогічне спілкування є важливим засобом комунікації та навчання із залученням оптимальних вербальних і невербальних методів і стратегій іншомовної комунікації. Крім того, спілкування вчителя на уроках іноземної мови є не лише засобом педагогічного впливу і взаємодії з учнями, а й ціллю навчання. Саме тому необхідно враховувати лінгвістичну і дидактичну спрямованість навчання іноземної мови у процесі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів.

Аналіз досліджень. На актуальність проблеми удосконалення навичок говоріння у майбутніх філологів вказують методичні дослідження Г. Борецької, яка запропонувала методику навчання студентів-філологів граматично правильної англійської комунікації. Розробкою і вивченням лінгводидактики та її напрямів займалися О. Бугреєва, І. Зимня, Н. Китайгородська, Я. Колкер, Б. Лапідус, О. Леонтєв, В. Щоголь.

Скерованість освітнього процесу на удосконалення навичок говоріння майбутніх педагогів іноземної мови залежить від чіткої технології застосування методів, прийомів та засобів, що ґрунтуються на досягненнях лінгводидактики О. Біляєва, Є. Голобородька, С. Караман, Т. Ладженської, М. Пентилюка, К. Плиско, М. Стельмаховича, Г. Шелехової.

Як показав аналіз останніх наукових робіт, проблема удосконалення навичок говоріння майбутніх учителів іноземної мови не отримала глибокого вивчення у методичних дослідженнях.

Метою статті є дослідження лінгводидактичного аспекту удосконалення навичок говоріння майбутніх учителів-філологів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Важливість підготовки до спілкування підкреслено у Стандарті вищої освіти України, де зазначається, що навчальний процес на заняттях з іноземної мови орієнтований на досягнення комунікативної мети

навчання, яка передбачає навчання спілкування іноземною мовою в єдності всіх його функцій: пізнавальної, регулятивної, ціннісно-зорієнтованої та етичної. Комунікативна мета передбачає практичний результат в оволодінні іноземною мовою, відображає специфіку навчального процесу та його відмінність від інших предметів (Ніколаєв, 2001: 12).

В умовах міжкультурного спілкування професійна взаємодія учителів іноземної мови вимагає оволодіння професійно-діловим, соціально-професійним педагогічним спілкуванням, а також на позакласних і позашкільних заходах всебічну взаємодію учителя з учнями на іноземній мові. Саме тому однією з найважливіших цілей підготовки майбутніх учителів іноземної мови у ВНЗ є удосконалення професійно орієнтованого говоріння, що являє собою фундамент професійної діяльності вчителя.

Відзначимо, що серед сорока ключових питань, сформульованих європейськими експертами стосовно підготовки сучасного вчителя іноземної мови, підкреслюється:

- набуття досвіду міжкультурного та полікультурного спілкування;
- забезпечення зв'язків із зарубіжними партнерами, що передбачає участь в організації, здійсненні візитів, програм обмінів або спілкування з колегами за допомогою сучасних інформаційних і комунікаційних технологій;
- організація закордонного стажування майбутнього вчителя у країні, мова якої вивчається;
- можливості спостерігати за навчальним процесом та викладати іноземну мову не лише в одній країні (Kelly et al., 2004: 49).

Основною діяльністю вчителя є вміння організувати на уроці процес оптимального педагогічного спілкування, розробити стиль педагогічного керівництва, обирати ефективний режим роботи учнів або тип взаємодії. Навчання іноземної мови передбачає оволодіння майбутнім учителем специфічною мовною діяльністю, яка буде відрізнятися від мовної діяльності людини, що користується іноземною мовою з метою спілкування у побутових ситуаціях, або від інших мовних спеціальностей.

Результатом навчання майбутнього вчителя іноземної мови має стати набуття професійних навичок і умінь, а саме: лексико-дидактичних, граматико-дидактичних навичок, дидактико-комунікативних, монологічних і діалогічних умінь тощо. Слід зазначити, що такого результату навчання можна досягти, використовуючи іноземну мову як новий засіб спілкування на комунікативно-мовленнєвій основі, а саме професійно-комунікативну або дидактичну мову.

Розглядаючи поняття «дидактична мова», слід звернутися до Оксфордського словника англійської мови, де це поняття тлумачиться як вербальний засіб педагогічної взаємодії з боку вчителя (Simpson, Weiner, 1989: 248). Майбутній учитель іноземної мови з метою удосконалення навичок говоріння має відрізнити так звану природну мову від дидактичної мови. Саме тому в останньої слід виділяти характерні для неї специфічні функції:

1. Комунікативну.
2. Дидактичну.

Комунікативна функція дидактичної мови забезпечує взаємодію між учасниками навчального процесу на принципах співпраці та співтворчості, передбачає обмін інформацією в процесі усного спілкування з учнями.

Дидактична функція мови вчителя характеризується як засіб впливу на учнів під час процесу педагогічного спілкування, окремі засоби та методи навчання.

Зауважимо, що дидактична мова вчителя іноземної мови характеризується специфічними ознаками, а саме зверненістю, експресивністю, емоційністю, результативністю, свідомістю, інформаційністю, змістовністю, автентичністю, адаптивністю. Звідси витікає, що майбутньому філологу у процесі навчання необхідно збагачувати свою мову відповідними ознаками, які висуває до нього суспільство і філологічна та педагогічна спільнота.

Зверненість мовлення як лінгводидактичний аспект удосконалення говоріння передбачає вміння вести урок іноземної мови і встановлювати контакти серед учасників освітнього процесу. Вона відповідає за комунікативну спрямованість, розвиток мотивації в учнів до встановлення міжособистісних контактів для пізнання навколишнього світу в його різноманітті. Експресивний аспект мовлення майбутнього вчителя окреслює наявність особливостей іноземної мови, що має відповідати вимогам до здійснення міжкультурної комунікації сучасною людиною. Результативний аспект дидактичної мови проявляється в умінні майбутнього вчителя словесно спонукати учнів до активної мовленнєвої діяльності та у процесі

аудіювання, говоріння, читання, письма ставити комунікативні завдання. Крім того, такий аспект в умовах сучасного полікультурного суспільства характеризує здатність майбутнього вчителя формувати комунікативні вміння і розвивати в учнів якості, які виявляються у взаємодії з представниками різних культур, ураховуючи їхні мовні, культурні і поведінкові особливості.

Свідомість мовлення як лінгводидактичний аспект удосконалення говоріння майбутнього вчителя-філолога пов'язаний з реалізацією вміння формувати в учнів потребу використовувати іноземну мову для спілкування, вміння чути і виправляти учнівські помилки в мові.

Здійснення освітнього процесу з іноземної мови в єдності навчальної, виховної і розвивальної роботи передбачає інформаційний і змістовий аспекти мови майбутнього вчителя-філолога. Зазначені аспекти забезпечують сформованість таких професійних умінь майбутнього вчителя іноземної мови:

- використання навчально-мовних ситуацій з метою стимулювання мовної діяльності учнів і управління нею;
- забезпечення єдності мовної діяльності та мовної поведінки шляхом поступового ускладнення мовних завдань;
- організацію і проведення освітньої роботи з іноземної мови з метою удосконалення практичних умінь і навичок учнів, підвищення їхнього інтересу до іноземної мови як навчального предмета (Harmer, 1998: 38).

Найважливішою вимогою до відбору зразків іноземної мови є їх автентичність, тобто справжність, достовірність. Тому автентичний аспект мовлення майбутнього вчителя має характеризуватися різноманіттям лексичних і граматичних структур, виразів, які будуть слугувати зразком для учнів (Безукладников, 2014: 2). Адаптивність як ще один аспект мовлення майбутнього вчителя іноземної мови характеризується як цілісна полікультурна толерантність особистості, що оволоділа не лише іноземною мовою та методикою викладання, а також іншомовною культурою, що дає змогу долучати учнів до міжкультурної комунікації засобами іноземної мови. Адаптивність мови виявляється у двох площинах: іншомовній та мовленнєвій адаптації.

Іншомовна адаптація являє собою здатність майбутнього вчителя іноземної мови мобілізувати власні теоретичні знання з різноманітних галузей мови і передавати їх учням у певній формі. Тобто майбутній філолог мусить набути вміння пояснювати артикуляцію звуків іноземної мови; складати

вправи фонетичної зарядки для корекції вимови, використовувати як додатковий матеріал знання з лексикології, граматики, країнознавства з метою підвищення інтересу до іноземної мови.

Мовленнєва адаптація, своєю чергою, розглядається як здатність до іншомовного спілкування у певних ситуаціях на уроці (Ружин, Кніболоцька, 2013: 56). Як зазначає Л. Харитонова, такий вид адаптації вимагає використання на уроці тільки тих іншомовних форм, які стають знайомими і доступними учням у процесі кожного етапу навчання (Харитонова, 2005: 178).

Удосконалення навичок говоріння майбутніх учителів іноземної мови має ґрунтуватися на загальнодидактичних і специфічних принципах, які трактуються як «певні правила діяльності, шляхи взаємодії викладача і студентів, вихідні положення, на яких ґрунтується зміст навчання, використання методів і прийомів, побудови системи вправ, підготовки й проведення занять з іноземної мови» (Тарнопольський, 2006: 37). До загальнодидактичних принципів, що визначають увесь процес удосконалення навичок говоріння, відносимо принцип науковості, систематичності й послідовності, наступності та перспективності, зв'язку теорії з практикою, наочності, усвідомленості й доступності викладу.

Слід зазначити, що навчальною програмою з іноземної мови для ВНЗ визначено, що навчання здійснюється за принципами релевантності, активності, розвитку особистості, професійного вдосконалення й інтегративності, які реалізуються у взаємозв'язку з такими цілями: практичною, когнітивною, емоційно розвивальною, освітньою, професійною та виховною. Зазначені цілі реалізуються такими способами, як:

– практичний – формувати у студентів комунікативну, лінгвістичну і соціокультурну компетентності;

– когнітивний – формувати у студентів когнітивну компетентність у взаємозв'язку з іншими видами компетентностей;

– емоційно-розвивальний – формувати у студентів позитивне ставлення до оволодіння як мовою, так і культурою мови, що вивчається;

– освітній – розвивати у студентів здатність до самооцінки й самовдосконалення, що допоможе їм успішно завершити курс вищої освіти і стане передумовою їхнього майбутнього професійного зростання;

– виховний – виховувати і розвивати у студентів почуття самосвідомості, формувати вміння міжособистісного спілкування, необхідних для повноцінного функціонування як у навчальному середовищі, так і за його межами;

– професійний – формувати у студентів професійну компетентність шляхом ознайомлення їх з різними методами і прийомами навчання іноземної мови та залучення до виконання професійно орієнтованих завдань (Ніколаєв, 2001: 3).

Висновки. Лінгвістичний аспект говоріння вимагає від студентів знання системи мови, правил мови, мовного матеріалу. Це звуковий лад мови, лексика, грамика. На основі набутих мовних знань формуються мовленнєві навички: лексичні (правильне вживання слів з розумінням їхнього значення і лексичної сполучуваності), грамикальні (правильне вживання грамикальних форм, правильна побудова словосполучень і речень) і вимовно-інтонаційні (коректна вимова звуків та інтонування речень). В основі вмінь говорити, як зазначає О. Тарнопольський, лежать мовленнєві навички (фонологічні, грамикальні, лексичні), які як автоматизовані компоненти діяльності дають змогу без участі свідомості будувати лінгвістично правильні, нормативні висловлення (Тарнопольський, 2006: 5).

Таким чином, формування вмінь говоріння, які ґрунтуються на мовних знаннях та мовленнєвих навичках говоріння, є практичною метою навчання майбутніх учителів. Удосконалення студентами навичок говоріння передбачає набуття мовних і соціокультурних знань та мовленнєвих навичок говоріння в діалогічній формі, знань про принципи, за якими організовується та структурується висловлення, цілий діалог, а також з функціональним уживанням мовних засобів. Наступні наукові пошуки спрямуємо на уточнення змісту навчання майбутніх учителів іноземної мови у ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безукладников К. Э. Современные инструменты оценивания результатов лингвометодической подготовки будущего учителя иностранных языков. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=11840>.
2. Ружин К. М., Каниболоцька О. А. Педагогічна практика : навчально-методичний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст» факультету іноземної філології. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. 100 с.
3. Ніколаєв С. Ю. та ін. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проєкт. Вінниця : Нова книга, 2001. 246 с.
4. Стандарт вищої освіти: освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010103 «Педагогіка і методика середньої освіти, іноземна мова», напряму підготовки 6.020303 «Філологія (мова і література із зазначенням мови)» / розробник стандарту: С. В. Тезікова; МОН України. Київ, 2009. 154 с.
5. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навчальний посібник. Київ : Фірма «ІНККОС», 2006. 248 с.
6. Харитоновна Л. А. Формирование готовности будущих учителей иностранного языка к использованию информационных технологий в профессиональной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Чувашский государственный педагогический университет им. И. Я. Яковлева. Чебоксары. 2005. 205 с.
7. Kelly M., Grenfell M., Allan R., Kriza Ch., McEvoy W. European Profile for Language Teacher Education – A Frame of Reference. Final Report. *A report to the European Commission Directorate General for Education and Culture*. 2004. Southampton: School of Humanities, University of Southampton.
8. Harmer J. *How to teach English*. Addison : Wesley Longman Limited, 1998. 198 p.
9. Simpson J., Weiner E. *Oxford English Dictionary*. Second edition. Oxford : Clarendon Press, 1989.

REFERENCES

1. Bezukladnikov, K. E. (2014). Sovremennyye instrumenty otsenivaniya rezultatov lingvometodicheskoy podgotovki budushchego uchitelya inostrannykh yazykov [Modern tools for assessing the results of linguistic and methodological training of a future teacher of foreign languages] *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya – Modern problems of science and education*, 1. Retrieved from: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=11840> [in Russian].
2. Kelly, M., Grenfell, M., Allan, R., Kriza, Ch., W, McEvoy. (2004). European Profile for Language Teacher Education – A Frame of Reference. Final Report. *A report to the European Commission Directorate General for Education and Culture*. Southampton: School of Humanities, University of Southampton.
3. Harmer, J. (1998). *How to teach English*. Addison: Wesley Longman Limited.
4. Kharitonova, L. A. (2005). Formirovaniye gotovnosti budushih uchiteley inostrannogo yazyka k ispolzovaniyu informatsionnykh tehnologiy v professionalnoy deyatelnosti [Formation of the readiness of future teachers of a foreign language to use information technology in professional activities]. *Doctor's thesis*. Cheboksary: Chuvashskiy gosudarstvenny'j pedagogicheskij universitet im. I. Ya. Yakovleva [in Russian].
5. Nikolaev, S. Yu. (Ed.). (2001). *Programa z anglijskoyi movi dlya universitetiv/institutiv (p'yatirichnij kurs navchannya): proekt [Universities/ Institutes English Program (Five Year Course): project]*. Vinnytsia: New Book.
6. Simpson, J., Weiner, E. (1989). *Oxford English Dictionary. Second edition*. Oxford: Clarendon Press.
7. Ruzhin, K.M., Kanibolotskaya, O.A. (2013). *Pedagogichna praktika: navchalno-metodychij posibnik dlya studentiv osvitho-kvalifikacijnih rivniv "bakalavr", "specialist" fakultetu inozemnoyi filologiyi [Pedagogical practice: a first-hand methodical handbook for students in high-qualification "bachelor", "special", faculty of foreign philology]*. Zaporizhia: ZNU [in Ukrainian].
8. Standart vishoyi osviti: osvitho-profesijna programa pidgotovki bakalavra za specialnistyu 6.010103 "Pedagogika i metodika serednoyi osviti, inozemna mova", napryamu pidgotovki 6.020303 "Filologiya (mova i literatura iz zaznachennyam movi)" [Higher education standard: bachelor's degree program in professional education in the specialty 6.010103 "Pedagogy and methods of secondary education, foreign language", direction 6.020303 "Philology (language and literature with indication of language)"]. (2009). Kyiv: Ministry of Education of Ukraine.
9. Tarnopolsky, O. B. (2006). *Metodika navchannya inshomovnoyi movlennyevoyi diyalnosti u vishomu movnomu zakladi osviti [Methods of teaching foreign language activity in a higher linguistic institution of education]*. Kyiv: INCOS Company [in Ukrainian].